

ОДБРАНА СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 14

ЖЕНЕ У ВОЈСЦИ

ЈЕДИНСТВО СУПРОТНОСТИ

Реформа Војске Србије је у току. Њена полазишта су добро позната и следе одређења Републике Србије за приступање евроатлантским безбедносним интеграцијама. Свеобухватност реформе подразумева свестрано разматрање свих питања. Једно од кључних, свакако је и питање људских ресурса, па самим тим и места и улоге жене у Војсци Србије. Жена у војсци несумњиво је довољно провокативна тема. Питања која она обухвата су бројна. Изгледа да је жена још суочена са недоумицом да ли да уђе у тај неприкосновени, богом дани свет мушкарца? Које послове да обавља? Да ли својим присуством у том свету ремети привидну хармонију владајућих стереотипа? Разлог томе је чињеница да се улога жене обликовала под утицајем схватања да је она биолошки предодређена да буде првенствено мајка и супруга, да подиже децу и брине о домаћинству. Зато не треба да чуди што је вековима била у сенци доминантне улоге мушкарца – војника, ратника.

Међутим, с временом много тога се променило.

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ј Е Д

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ

ЈАЧА ОД СТЕРЕОТИПА

Када су Џингис-кана питали шта је највеличанственија ствар у животу, одговорио је: "да једном видим непријатеља како се купа у сузама док неко грли његове жене". Улога жене која је ту само да се диви ратнику и у увеличавајућем огледалу слави његове победе, већ одавно је иза нас.

За дефинисање улоге жене у војсци, у складу са савременим социјално-економским, научно-технолошким, демографским и безбедносним околностима, потребно је да се сагледа историјска димензија те појаве како би се реалније сагледали могући оквири њене даље трансформације. Свакако, то није довољан услов за доношење примерених решења. С тим циљем анализирани су резултати истраживања особености женске популације и разлика између мушкараца и жена у погледу њихових биофизичких и психосоцијалних својстава, која треба имати у виду када се процењују потребе и могућности веће заступљености жена на традиционално мушким пословима.

■ ПРОВОКАТИВНА ТЕМА

Жена у војсци несумњиво је довољно провокативна тема. Питања која она обухвата су бројна. Изгледа да је жена још увек суочена са недоумицом да ли да уђе у тај неприкосновени, богом дани свет мушкарца? Које послове да обавља? Да ли својим присуством у том свету ремети привидну хармонију владајућих стереотипа? Разлог томе је чињеница да се улога жене, обликовала под утицајем схватања да је она биолошки предодређена да буде првенствено мајка и супруга, да подиже децу и брине о домаћинству. За то не треба да чуди што је вековима била у сенци доминантне улоге мушкарца – војника, ратника.

Међутим, с временом много тога се променило. Учешће жене у различитим пословима у војсци већ је постала уобичајена појава у већини савремених земаља. Оне се све чешће налазе у улози војника у миру и у рату, у неборбеним, али и у борбеним саставима, у позадини и на фронту. Чиме су те промене узроковане? Ко су те жене? Да ли је реч о атипичним особама – женама са "вишком мушких хормона", склоним да поступају као мушкарци? Да ли је то, како неки сматрају, устанак ћерки против очева и њиховог патријархалног уређења

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

света, или само ексцес еманципације жена који је обележио деценије двадесетог века?

Ради изналажења одговора на нека од ових питања неопходно је да се, поред релевантних научних сазнања, имају у виду и поуке досадашње праксе, јер решења која су преживела векове могу бити, ако не узор за опонашање, онда бар путоказ где ваљана решења треба тражити. Модерно које игнорише традиционално има мале изгледе да буде плодотворно. Које су основне одлике тих решења и на каквим схватањима су првенствено утемељена?

■ ДА ЛИ ЈЕ БУД ЖЕНСКА СМИЈЕШНА РАБОТА

Доминантна одлика традиционалног гледања на улогу жене у Војсци проистекла је из општег става да жена није створена за ратника. "Докази" за оправданост те дисквалификације могу се наћи још у старогрчком миту о пореклу мушкарца и жене, као и касније у библијском тумачењу човековог постанка. Тумачењем да је бог одредио да жена буде изазов мушкарцу и да га наводи на зло, Библија је биолошкој инфериорности жене придодала још један хендикеп – својеврсну етичку инфериорност. У складу са том библијском анатомом уобличавале су се не само

Флора Сандерс, једина жена официр српске војске у Првом светском рату

обичајне него и правне норме. Тако су жени била ускраћена права не само на све "мушке" послове него јој је у неким земљама чак било законом онемогућено да сведочи на суду. То довољно говори колико се њеној речи веровало. Уосталом, и велики песник није одолео да не спева стих "ћуд је женска смијешна работа". А смијешним работама није могло бити места у озбиљном послу какав је војнички.

Занимљиво је да и филозофска мисао античке Грчке из времена процвата атинске демократије није оспоравала то становиште. Тако је, на пример, Аристотел сликовито описао однос мушкарца према жени као однос Сунца према Земљи. Питагора је сматрао да "постоји један добар принцип који је створио ред, светлост и мушкарца; и један рђав принцип који је створио хаос, мрак и жену". Каснија схватања унела су знатне новине, али нису битно одступила од поменутог става. Русо сматра да је задатак жене да се допада мушкарцу, да га теши, одгаја и, коначно, или на прво место – да му буде корисна. Хегел заступа став да је жени место унутар породице, без могућности да из ње изађе. Тако за жену брак и породица постају дужност, а сврха брака – репродукција.

■ УВЕЛИЧАВАЈУЋА ОГЛЕДАЛА

Дакле, однос према питању ангажовања жена у друштвеном животу уопште, а у војсци посебно, остао је сувише дуго заробљен стереотипним схватањем природе жене, у чијој је екстремној варијанти жена осликавана као глупа, нагла, увек склона да чини супротно од онога што јој се нареди, сувише емотивна, нежна, непостојана и непромишљена, особа која ће лако издати, слагати, која не може убити, него ће пре испољити самилост. Остајање на тим позицијама неминовно је редуковало улогу жене у војсци на функције које не задиру у неприкосновени свет "мушких послова". Међу тим функцијама као незаобилазне, јасно су препознатљиве неколике: пружање моралне подршке; неговоње и васпитавање будућих ратника; пружање прве помоћи рањенима

Жене су се у Првом светском рату најчешће појављивале у улози болничарки

ЖЕНЕ У ВОЈСЦИ – ЈЕД

и изнемоглима; ублажавање душевних рана; опскрбљивање ратника и садејствовање борцима на фронту.

Пружање моралне подршке ратницима – мушкарцима је једна од њих. Од каквог је значаја за мушкарца било женино сврставање на његову страну, односно морална подршка коју му је пружала, сликовито је исказала Вириџинија Вулф следећим речима: "Жене све ове векове представљају увеличавајућа огледала која поседују магичну и привлачну моћ одражавања фигуре мушкарца у двострукој величини..." Без те моћи "вероватно би земља још увек била мочвара и џунгла. Славе свих наших ратова би биле непознате ... Огледала су од суштинског значаја за све велике и херојске акције". Драгоценост награде коју су ратници добијали од жена у виду подршке и слављења њихових успеха била је увек издашно извориште борбеног морала и ратничког расположења уопште. Изгледа да не претерују они који тврде да је једини начин који може натерати мушкарце да престану да ратују онај који ће да учини да жене престану да им се диве.

С обзиром на то да је жена увек била снажна морална потпора мушкарцу, она је, с друге стране, неизбежно постала објект наслата непријатеља. Преотимање наклоности жене противника био је један од начина покоравана супарничке стране, који има дубљи смисао од бруталног сатирања. При томе је кључна ствар била придобити жену, а не отети је. Отуда је стрепња од могућег

губитка наклоности жена сопственог рода била нешто што се мора предупредити остваривањем блиставе победе над противником и што, само по себи, нагони ратнике на висок степен пожртвованости. Илустрације ради, када су Џингис-кана питали шта је највеличанственија ствар у животу, одговорио је: "да једном видим непријатеља како се купа у сузама док неко грли његове жене".

■ КОЛАТЕРАЛНА НАГРАДА ИЛИ ЖРТВА

Уочавање те димензије пораза противника, а истовремено и сама привлачност жене, доделили су јој, неминовно, и улогу циља којем се тежи, па тиме и улогу жртве. Ова специфична али незаобилазна улога, коју жена има чак и када је није потпуно свесна, могла би се, савременом терминологијом, назвати улогом "коллатералне жртве", односно "коллатералне награде".

Уз пружање моралне подршке ратницима незаменљива функција жене била је да обезбеди здраво потомство и да га уз пружање мајчинске бриге васпитава да буде спремно да се жртвује за војничке идеале. Остваривање те улоге је од изузетног значаја за психолошко стање оних који се налазе на бојишту. Страх од погибје војник може успешније да контролише уз уверење да се његов живот наставља животом наследника, о чијој сигурности брине жена. Она којој, поред свих других обавеза, у аманет увек остаје да у памћење наследника угради успомену на оца – борца и херо-

Када је реч о физичким својствима жена није спорно да је жена у том погледу инфериорна. Тако су снага мишића и физичка издржљивост за око 30 до 60 одсто мањи код жена, због чега само један одсто жена достиже степен постигнућа уобичајен за мушкарце. Оне у просеку имају нижу општу радну способност и, да би постигле исти учинак, морају да се оптерете 25–35 одсто више него мушкарци. Веће напрезања жена када обављају физички захтевне задатке доноси и већи ризик од повређивања.

Када је реч о захтевима физичке обуке, савремена војска има сасвим јасан одговор на питање да ли жене треба да тренирају заједно са мушкарцима. Тај одговор гласи – држање корака са већином мушкараца у свим пословима – сувише је велики захтев за скоро сваку жену. С друге стране, увежбавање читавог састава према физичким стандардима који би одговарали за већину жена значило би да мушкарци не би добили одговарајућу (пристојну) обуку.

Показатељи инфериорности жена у погледу физичке снаге и издржљивости потврдили су неминовност извесних ограничења када је реч о њиховом ангажовању на пословима у војсци, на којима би биле изложене великим физичким напрезањима. Поставање тих ограничења оправдано је због најмање два разлога. Прво, због радне ефикасности која, при извршавању тих задатака, несумњиво зависи од физичке способности и, друго, због ризика од повређивања, којем су знатно више изложени они са слабијом физичком снагом.

Када је, пак, реч о разликама између мушкараца и жена у погледу појединих психосоцијалних одлика, није једноставно изрећи експлицитан став о томе да ли те разлике чине жену мање погодном за послове у војсци или су оне ирелевантне. Та двоумица постаје још израженије када се разматра утицај особина личности на функционисање групе и њено постигнуће. Актуелност тог питања у овом случају је сасвим евидентна, с обзиром на то да се већина задатака у војсци извршава у оквиру тимског рада. Зато, када се говори о оправданости већег ангажо-

ШТА КАЖУ РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У С В Е Т У М

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

ја. Кроз ту функцију испољава се, у пуној мери, и функција психолошког ослоњања која је изузетно значајна за моралну чврстину војника на фронту. Посвећеност те улоге веома речито исказују стихови епске песме у којој се супрузи команданта настрадале војске поручује да "храни сина и шаље на војску".

Пружање прве помоћи рањеним и изнемоглим јесте још једна од неколико приоритетних улога жене која је проистекла из претпостављене и неоспорене природе женског бића да може, више него мушкарац, да изрази осећања, испољава милосрђе и нежност, да се дубље уживљава у ситуацију немоћних, да више саосећа са онима којима је помоћ потребна, да несребичније ту помоћ пружа.

Та функција пружања прве помоћи рањенима на бојишту и цивилима страдалим у ратним походима посебно је дошла до изражаја у деловању организације Црвеног крста, чије је оснивање инспирисано страховитим призорима патњи хиљаде људи, војника и цивила, настрадалих у ратним сукобима. Од тада почиње све веће ангажовање жена (на добровољној основи) у војним санитарским установама, са цивилним статусом (лекари, медицинске сестре) или као добровољне болничарке у рату, регрутоване преко Црвеног крста.

Улога жене као милосрдног створења није исцрпљена пружањем прве помоћи рањенима на бојишту и видањем телесних рана,

већ је, по неписаном правилу, укључивала, у психолошком смислу, и бригу о онима којима је прва помоћ касно стигла. Жени је приписана та чудотворна моћ да збрињава душе покојника, над којима није имао ко да изврши опело. Жена је била та која је могла да издејствује чудо да, како би рекао песник, младом Андри буде "благо ће је погинуто" јер га "дивна уста ожалише и дивне очи оплакаше".

■ НЕКО КО НИЈЕ ПОЗВАН ДА БУДЕ РАТНИК

Сасвим другачије природе, али не мање значајне јесу и остале традиционалне функције жене од интереса за војску. За време дужих одсуствовања далеко од куће било је природно да неко војницима прибави, односно припреми храну, одржава одећу, носи делове опреме. Природно је било да се тог посла прихвати жена, као неко ко није позван да буде ратник. Тако жене пратиоци војника, тзв. "kamp foloversi", постају својеврсна претеча логистичке подршке у савременом значењу тог појма.

О значају њиховог присуства у неборачком делу говори чињеница да су многи команданти, процењујући да су жене једноставно потребне, налазили начина да их задрже и да брину о њима, одређујући чак посебно лице које ће бити задужено да им обезбеђује смештај, транспорт и следовање. Сама пракса је наметнула потребу да се то питање посебним прописима регулише, што је и учињено у Прусској, Аустрији и Баварији у 17. веку, где је

У Ш К А Р А Ц А

вања жена у војсци са становишта њихових социопсихолошких особености, треба имати у виду како се те особености одражавају на групну динамику и ефикасност групе.

Општеприхватљив је став да се групи особа одређеног пола не могу приписати одлике засноване на припадности том полу. Наиме, како то сликовито истиче Кузмин, за групу не важи математичко правило да је један плус један једнако два, већ да је један плус један једнако функција од два ($1 + 1 = f(2)$). Зато процена успешности у извршавању било којег тимског задатка подразумева да се снага и слабости (предности и ограничења) појединца који чине тим доведу у везу са захтевима задатка, али и са конкретним социјалним амбијентом у којем се он извршава. Дакле, немогуће је ваљано судити о утицају одлика било ког пола на извршавање групних задатака, без посебног дефинисања захтева задатка и релевантних својстава групе (тима, посаде, посаде, посаде) која га извршава.

Истраживања показују да начин на који се чланови неке групе међусобно уважавају може детерминисати ефикасност групе. Промена статуса чланова групе, по правилу, мења њихов однос према задатку. Због тога је јасно да ће добро усмерен и осмишљен процес интеграције жена у претежно унисекс (мушке) тимове, какви доминирају у војсци, бити од великог значаја за ангажовање жена у заједничким пословима, а тиме и за саму ефикасност групе.

Што се тиче инсистирања на томе да жене треба третирати једнако као и мушкарце у војсци, чак и кад је оружана борба у питању, све више постаје јасно да је исти третман у тим пословима нешто што већину жена, вероватно, не би посебно обрадовало. На пример, има довољно индиција да су жене, што боље познају рат, све мање спремне да у њему учествују у улози борца. То говори да питање ангажовања жена у војсци није до краја истражено и да још постоје многе недоумице.

Очигледно је да ћемо се у тражењу одговора на постављена питања суочавати са многим непознаницама. Међутим, многе за то релевантне ствари ипак су познате. Неоспорно је да је жена данас, у поређењу са женом из прошлости, знатно свеснија својих могућности. Она је уверена да много може, али у томе, ипак, не претерује. Она углавном зна шта хоће, а шта неће. Једна од тих ствари, коју вероватно неће, јесте то да буде само форма ради изједначена са мушкарцима. У примамљивој понуди различитих послова она препознаје садржаје типа "киселог грождја од којег трну зуби", и не жели по сваку цену да га проба. Зато нема сумње да ће она, ако јој се пружи права прилика да бира и да буде обавештена о ономе шта бира, наћи за себе одговарајуће место у војсци, а да при томе не угрози оно што је чини женом – нежност, префињеност, осећајност... Уосталом, ако би при томе изгубила те атрибуте, који јесу њено преимућство и недостижна супериорност, какве би користи било од такве једнакости? Ко воли мушкобањасту жену, па макар она била и у мушкој улози? ■

Традиционална улога жена у рату

озваничено присуство супруга у касарнама у периоду мира, док су у време рата оне званично пратиле војску. У 18. веку, у енглеској војсци је такође постојао сличан начин ангажовања жена, с тим што су оне често стављане под команду неке од жена која је за њих била одговорна. Тиме је њихов статус, заправо, наговестио оно што, *de facto*, и јесте њихово место у савременим армијама. Наравно, лишено функције пружања неких услуга које су могле да постоје само у варијанти подређеног положаја, што у сваком случају искључује стандарде елементарне равноправности полова. Тај облик физичког присуства жена уз војску у форми "kamp foloversa" можда најбоље осликава разноврсност женских функција у пословима везаним за војску.

Поред свих наведених улога, жене су се повремено, углавном у изузетно тешким ситуацијама, у условима тзв. одсудне одбране, било да је реч о одсудној одбрани јединице, нације или државе, налазиле у улози саборца мушкарца. Наравно, чим би се критично стање превладало, поново би се успостављала традиционална пракса склањања жена од послова који "женској ћуди" не пристају. Ипак, допринос који су у таквим приликама жене дале заједничкој борби вредан је, не само помена, него и достојан пуног поштовања.

Може се рећи да је, генерално посматрано, традиционална улога жене у војсци увек била комплементарна улози мушкарца.

Ретка и скоро митска улога: жена-ратник

ца. Никад није била супституција. Када је то неким случајем и била, онда је то био ексклузиван догађај који је забележен као отклон од доминантног, преовлађујућег стања. Та улога, комплементарна улози мушкарца, по својој природи подразумева је подршку, у различитим аспектима садејство, а по друштвеном реномеу била је – помоћна, индиректно експоненцијална.

Нема сумње да је војска и данас једна од радних средина у којој је изразита подела улога на мушке и женске, иако не у некадашњој драстичној дискриминаторској варијанти. Поставља се питање колико је она прихватљива у садашњим условима, да ли је на нечију штету устоличена и да ли треба да претрпи извесну измену.

Одговор на то питање захтева, поред осталог, и увид у резултате бројних истраживања, посвећених идентификовању специфичности женске природе релевантних за обављање послова у војсци.

Резултати бројних истраживања, и код нас и у свету, указују на специфичне биофизичке и психосоцијалне карактеристике мушкарца и жена, које треба имати у виду када се процењују потребе и могућности веће заступљености жена на пословима који су традиционално додељивани мушкарцима. ■

Др Јованка ШАРАНОВИЋ
Институт за стратегијска истраживања

И Н С Т В О О С У П Р О Т Н О С Т И

ПРАВНИ ОКВИР АНГАЖОВАЊА

ПОТРЕБЕ И МОГУЋНОСТИ

Нема забрањених места за жене у војсци, али има формацијских места у борбеним јединицама која захтевају огромна психофизичка напрезања која њима нису својствена. Кадровска служба преко управљања каријером официра, подофицира и професионалних војника треба прецизно да дефинише које су специфичности стања и статуса жене у служби и како их решавати за све категорије почев од војника па до официра.

Служба жена у војсци све је чешће питање и тема расправе у стручним, националним и међународним круговима. На основу анализе стања, стечених искустава и потреба система одбране, у дискусији су дефинисане основне стратешке претпоставке и опредељења за службу жена у Војсци Србије, са посебним освртом на потребу прецизног одређивања формацијских места и испуњавања свих других специфичних законодавних и логистичких услова.

■ ДЕЛИКАТНА ДРУШТВЕНА УЛОГА

Током историје српске ратне вештине, жена је претежно била у привидно пасивној и деликатној друштвеној улози. Она је упућивала најмилије у војску, страховала за њихове животе и сносила последице ако они погину или буду рањени у вихору ратова и оружаних сукоба. У српској историји било је више периода у којима су живи завидели мртвима, тако да се нација налазила на граници биолошког опстанка, нарочито после Првог и Другог светског рата. Многе мајке, сестре, супруге и девојке морале су да подносе суровост таквог живота и да се боре са огромним последицама ратова.

Свеукупан друштвени развој и нова позиција жене у друштву данас, довели су до потребе редефинисања њеног места и улоге у војсци. Она више није само трагична фигура која је индиректно, у односу на ратове и оружане сукобе, емоцијама и патњом везана за војску, њене мисије и задатке. Све је више у прилици да се оспособљава за различите дужности у војсци и да коман-

дује или непосредно извршава најсложеније задатке у борби. Нема забрањених места за жене у војсци, али има формацијских места у борбеним јединицама која захтевају огромна психофизичка напрезања која њима нису својствена. Претходну констатацију потврђују искуства и резултати најновијих истраживања о могућностима ангажовања жена у војсци.

Нове чињенице и стратешка опредељења у доктринарним документима система одбране Републике Србије потребно је операционализовати и подржати решењима у домену свих функција система одбране. У *Стратегијском прегледу* прецизно су идентификоване потребе и дефинисана стратешка опредељења о укључивању жена у процес едукације у систему војног школства и у процес обуке у Војсци. Уважавајући резултате ове конференције и искуства других савремених војски, потребно је на бази компаративне анализе у *Плану развоја система одбране до 2010. године* и средњорочним програмима дефинисати решења која ће бити у функцији операционализације и афирмације полазног стратешког опредељења, те стварања што бољих услова за ангажовање жена у војсци.

■ ПОЖЕЉНА РЕШЕЊА

У новом *Закону о одбрани* и *Закону о Војсци Србије* потребно је дефинисати специфичности које проистичу из војне службе и психофизичког профила жене. На основу тих нових законских одредаба треба операционализовати решења у подзаконским актима у којима се прецизно регулишу статус, обавезе и припадности у служби.

РЕЗОЛУЦИЈА 1325 САВЕТА БЕЗБЕДНОСТИ

У Ч Е Ш Ћ Е У О

Gender mainstreaming – повећање броја жена на местима доношења одлука и узимање у обзир интереса и погледа оба пола када се доносе одлуке у политици безбедности и мира, практично означава и представља постојање једнаких могућности за жене и мушкарце у војсци али и веће учешће жена у креирању и вођењу политике безбедности

Резолуција УН Савета безбедности 1325 (2000) захтева повећану заступљеност жена на свим нивоима доношења одлука, у националним, регионалним и међународним институцијама и механизмима за превенцију, управљање и решавање конфликта. Она такође наглашава важност пуног и равноправног учешћа жена и присуства у свим активностима за одржање и унапређење мира и безбедности. Резолуција 1325 посебно наглашава важну улогу жена у областима превенције конфликта, конфликтима, периоду после конфликта, безбедности и грађења и очување мира.

Када се разматра питање жена и превенције конфликта, наглашава се да је потребно систематско јачање улоге жена у дру-

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

У планирању и програмирању процеса професионализације Војске Србије веома је битно доћи до поузданих предвиђања нивоа заинтересованости жена за службу у војсци и прецизно утврдити конкретне потребе за поједине дужности. На бази нивоа заинтересованости и потреба система одбране долази се до објективнијег планирања и програмирања имплементације стратешког опредељења о ангажовању жена у војсци.

На основу резултата истраживања, према степену корелације између способности и потреба, односно захтева који проистичу из одређеног формацијског места, треба да се профилишу формацијска места у јединицама родова и служби Војске Србије на која могу бити постављене жене.

Кадровска служба преко управљања каријером официра, подофицира и професионалних војника прецизно треба да дефинише које су специфичности стања и статуса жене у служби и како их решавати за све категорије почев од војника па до официра. У тој области имамо извесна искуства али она нису репрезентативна за дефинисање будућих решења. Напротив, нека од њих компромитују целину напора.

Досадашња искуства о ангажовању жена у војсци не треба глорификовати нити им давати пресудан значај. Чиниоци који су условили њихово укључивање у

војску пре двадесет година знатно су се променили. То упућује на потребу опрезности при извођењу генерализација и предлагању одлука и решења која су заснована на искуственим чињеницама.

У домену логистике такође постоје питања која до сада нису разматрана на прави начин или за њих не постоје предлози нормативних решења. И ту су нам потребна непосредна оперативна искуства других војски, како би целокупан процес имплементације решења у Војсци Србије био што успешнији.

Може се рећи да нам је у складу са мисијама и задацима Војске Србије потребан целовит доктринарно-нормативни, организациони, плански и програмски оквир за реализацију припрема и имплементацију решења за значајније укључивање жена у Војску Србије.

Пошто се сада завршава процес израде *Плана развоја система одбране до 2010. године* и средњорочних програма, потребно је да носиоци планирања на бази стратешке одлуке дефинисане у *Стратејском прегледу одбране* и објективно утврђеног односа потреба и могућности, прецизно профилишу све специфичности ангажовања жена у Војсци Србије.

У целокупном процесу имплементације решења увођења жена у службу у Војсци Србије уважаваће се искуства држава које припадају евроатлантским интеграцијама. Нови стратешки приступ требало би да доведе до национално и међународно пожељних решења у домену ангажовања жена у Војсци. ■

Пуковник др Митар КОВАЧ
Управа за стратешко планирање

УН

Д Л У Ч И В А Њ У

штву, као што је неопходно обезбедити њихово делотворно учешће у јавном и економском животу. Јасна је повезаност статуса жена у друштву и интензитета конфликта. Насилни конфликти чешће се дешавају у земљама у којима су оне неадекватно представљене у јавним институцијама и службама и тамо где не постоји одговарајућа институционална реакција на домаће насиље.

Питање жена у време трајања конфликта имплицира пре свега комплекс питања везаних за полно засновано насиље, укључујући сексуално које је у порасту као све чешће оружје у ратним сукобима. Такође, искуства ратова снажно утичу на улоге полова и друштвене вредности. Тада се мењају улоге унутар полова и друштвених положаја што је интегрални део изазова реконструкције и отвара могућности утицаја на друштвене и политичке структуре које су у миру обично изван домаћаја жена.

Жене и безбедност је област која је повезана са проширењем концепта државне безбедности укључивањем перспективе људске безбедности. Савремене претње и ризици убрзали су настојања на ревизији традиционалног значења националне безбедности. Признавање улоге жена у чињењу света безбеднијим – део је процеса стварања новог концепта безбедности и њених носилаца.

Када су жене значајно укључене у политичко одлучивање и безбедност могуће је остварити трајне промене у друштву. Унапређивање полне равноправности је због тога суштински допринос постицању трајне стабилности и безбедности у нашем региону. ■

Зорица МРШЕВИЋ, ОЕБС

ИСКУСТВА ПОЛИЦИЈЕ СРБИЈЕ

Ж Е Н Е У О Б Л А С Т И Б Е З Б Е Д Н О С Т И

Идеју о присуству жена у српској полицији одувек су подржавали истакнути појединци из струке и јавног живота, али је њена истинска реализација почела тек на размеђи два миленијума. Полицијски систем једне земље доминантно одређује облике припреме школовања за обављање полицијских послова. Професионалне полицијске школе у свету отварају се релативно касно и праћене су предрасудама. Слично је и у Србији.

Најновији улазак жена у полицију везан је за признавање и остваривање људских права и укидање полне дискриминације. Улазак Србије у процес транзиције након демократских промена, донео је реформу у полицији, односно Министарству унутрашњих послова. Приоритети ове реформе су полицијско образовање и обука, са акцентом на већем пријему жена у полицију, посебно у униформисани састав – до достизања квоте од 30% од укупног броја полицајаца.

У новије време, у нашој земљи покренута су значајна истраживања из области унутрашњих послова и полицијске делатности. Међутим, нико се још није озбиљније бавио статусом жена у полицијској организацији, осим спорадичног, у ширем контексту коментаришања светских трендова, констатовања стања у домаћим оквирима и изражавања наде да ће се оно у будућности променити у корист жена.

■ ПРОДОР У МУШКУ ПРОФЕСИЈУ

Продор жена у традиционално мушку професију учињен је пре два века, најпре у Америци, тачније Канади, где је прва жена примљена у полицијске послове. Историјски гледано, први послови за жене у полицији, у данашњем поимању таквог ангажмана, рачунајући и надзор у женским затворима, били су рад на превенцији криминалитета, посебно малолетничког, брига за јавни ред и мир, брига за јавни морал, напуштену децу, женску младеж и по-срнуле девојке.

Према подацима добијеним из стране литературе, прва жена у полицији највероватније је била црнкиња Роуз Форчн (Rose Fortune, 1774), која се ослободила ropства бекством из Америке у Канаду уз помоћ организације Black Loyalists. У Њујорку је 1933. године у полицији било 155 жена, односно 0,8 одсто од укупно запослених.

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

У Европи, Енглеска је прва имала жене у полицији, примљене око 1905. године и ангажоване на сузбијању проституције, контроли и сузбијању, за оно време доста великог, малолетничког и женског криминалитета. Први светски рат доноси масовније запошљавање жена у полицији. Тада полиције великог броја држава у Европи, Аустралији и у другим деловима света, запошљавају жене да попуне места мушкараца који су на фронтима.

Масовнији улазак жена у полицији везан је за признавање и остваривање људских права и укидање полне дискриминације. Декларативно се данас у свим земљама света, нарочито међу потписницама међународних повеља, конвенција и других међународних аката и докумената, поштују људска права и избегава дискриминација али се, најалост, стварност разликује од прописа. Тако је и остварење жена у полицијском позиву различито у зависности од посматране земље.

■ ПРВЕ ЖЕНЕ У СРПСКОЈ ПОЛИЦИЈИ

Интересовање за жене у полицији постојало је и код нас, али је било ограничено, између осталог и због тога што се Краљевина Југославија, у анкети коју је спровело Друштво народа

1927. године, изјаснила да је против тога. Следећи позитивна искуства из света, подстакнута потребом збрињавања напуштене деце и омладине, у Београду и другим већим градовима у Краљевини формира се, у оквиру Министарства унутрашњих дела, Одељење дечије полиције у којем мора да ради женски полицајац.

Полицијски систем једне земље доминантно одређује облике припреме, школовања за обављање полицијских послова. Када се сагледа систем образовања на глобалном нивоу, може да се закључи да нема стандардизације у области образовања и обуке. Професионалне полицијске школе у свету отварају се релативно касно и праћене су предрасудама. Исто је и у Србији.

Институционално школовање жена за полицијске послове у Србији почиње са оснивањем Више школе унутрашњих послова 1972. године. Прва генерација студената дипломирала је 1974. године, међу њима и пет студенткиња од уписаних шест. До средине 2005. године, дипломирала је 751 студенткиња. Све дипломиране жене нису се запослиле у Министарству.

Под притиском међународне заједнице, жене улазе у српску униформисану полицију у респективном броју, почев од 2000. године, што је изазвало видно одобравање грађана, посебно на граничним прелазима. Школовање жена за полицију од 2002. године проширује се и на Полицијску академију. На основу одлу-

ке Владе Републике Србије за упис на прву годину основних студија, Полицијска академија добила је одобрење од Министра унутрашњих послова да упише 30 студената женског пола.

Што се тиче конкурсне процедуре, кандидаткиње пролазе исти поступак пријема као и остали кандидати. То значи да су здравствени преглед, психотест и испуњеност посебних услова за пријем у радни однос у МУП-у, исти за све кандидате, а да су женском полу прилагођене норме из базично-моторичког статуса кандидата.

— ПРЕДНОСТИ ПОЛА

Током десетодневног посматрања активности студенткиња (35) прве године током теренске обуке на Гочу и сабирањем њихових утисака и утисака старешина, дошло се до закључка да су у различитим видовима обуке у отежаним условима, где је потребно психофизичко напрезање, студенткиње показале тежњу да достигну норме мушке популације. Резултати посматрања подељени су само међу девојкама, постоји велика разлика у успешности савладавања задатака (велики је распон између најуспешније и најнеуспешније). Лошим резултатима допринели су велики премор, физичка неприпремљеност и страх.

У односу на студенте, студенткиње за нијансу више држе до униформе, уредног ношења и чувања, а период прилагођавања на услове школовања прихватају емотивније од мушкараца, што би требало имати у виду приликом рада са њима.

Улазак жена у службу у великом броју унапредио је степен љубазности и културе опхођења на радном месту и створио окружење у коме се поштује личност појединца, избачени су неки агресивни мачо атрибути, што је довело до редефинисања стереотипа који се односе на пол.

Да ли су жене потребне полицији? Ако се оставе по страни антидискриминациона начела, треба рећи да би полиција требало да се састоји од мушкараца и жена, запослених на основу својих квалитета. Једноставно, неопходно је имати жене запослене у полицији. Такође, квалитет посла биће побољшан ако жене буду заузимале све положаје и чинове.

Жене поседују бројне физиолошке аспекте због којих су у предности над мушкарцима. Оне имају моћ запажања и перцепције, осећај и око за детаље, веће лингвистичке могућности, способност да замисле апстрактно је есенцијална особина – нарочито за шефове. ■

Марија БЛАГОЈЕВИЋ,
Криминалистичко-полицијска академија

ИСТРАЖИВАЊЕ ИНСТИТУТА РАТНЕ ВЕШТИНЕ

СЛАТКО ГРОЖЂЕ И КИСЕЛИ ЛИМУН

Жене не би требало доводити у ситуацију да се надмећу са мушкарцима на пословима који не одговарају њиховој физичкој конституцији. Оне, по свему судећи, прилично јасно препознају те послове и нису спремне да “кисело грождје”, упркос својој наводној природној радозналости, пробају по сваку цену.

Лиш истраживања која је недавно реализовао Институт ратне вештине био је да идентификују послове, тачније врсте послова у војсци, на којима би жене требало првенствено да се ангажују. Сама реч “првенствено” указује на једно од кључних полазишта у истраживању, а то је став да је нереално очекивати да се жене у најскорије време нађу на свим пословима у војсци. Такве амбиције вероватно би мало ко подржао као разборите. Уосталом и због тога што, колико нам је познато, оне немају апсолутну подршку ни у земљама са најдужом традицијом и најбогатијим искуством у ангажовању жена у војсци.

Чињеница је да је занимање жена за службу у војсци у корелацији са вероватноћом њеног ангажовања у борбеним дејствима. Једноставно, интересовање за службу у војсци утолико је мање уколико је служба ризичнија, поготову када тај ризик значи опасност по живот и здравље. Такође, жене које боље познају природу послова у војсци мање су заинтересоване за службу у њеним редовима.

Формална ограничења нису главни разлог мале заступљености жена у појединим деловима војске. Изгледа да жене доследно заобилазе поједине послове или се на њима релативно кратко задржавају и онда када их прописи на то не приморавају.

У поменутом истраживању трагало се и за неким конкретним одговорима, уз постављање врло одређених полазних питања. Било је занимљиво сазнати који су то послови у војсци које би жене могле да обављају једнако успешно као мушкарци, које би послове у војсци жене најрадије обављале и да ли су исказане преференције жена у сагласности са њиховим могућностима?

Узорак испитаника чинили су официри, слушаоци командно-штабног и генералштабног усавршавања на Војној академији (250 испитаника), те жене професионална војна лица и трупни психолози на служби у Војсци (200 испитаника).

Будући да није постојала могућност да се непосредно снима радни учинак жена на различитим дужностима у војсци, јер је број дужности на којима се оне сада налазе веома мали, било је неопходно да се та варијабла мери на посредан начин – прогнозом учинка на бази генерализованих искуствених сазнања. Сходно томе, за процењиваче смо одабрали лица која најбоље познају природу послова у војсци, односно захтеве које они постављају пред извршиоце.

Што се тиче другог питања: *које би дужности жене најрадије обављале у војсци*, било је логично да се оно постави женама које су бар донекле обавештене о условима живота и рада у војсци. Установили смо да, гледано у целини, нема битнијих разлика између испитаника мушког и женског пола у погледу процене компетентности жена за обављање различитих послова у војсци. Тамо где постоје разлике, оне по правилу указују на склоност мушкараца да буду више него жене резервисани према ставу да су жене и мушкарци једнако подобни за све врсте послова у војсци. Ипак, те разлике не доводе у питање висок степен сагласности процена на ниво читавог узорка.

Имајући у виду оно што је заједнички именитељ процена испитаника оба пола, можемо рећи да, поред великог броја дужности које жене већ обављају у војсци (првенствено у статусу цивилних лица), постоје бројни други послови на којима би оне могле успешно да замене мушкарце, а на којима их уопште нема или су тек симболично присутне. Важно је напоменути и да велика већина тих послова спада у групу оних за које су жене, иначе, веома заинтересоване. То је, свакако, значајан аргумент у прилог закључку да су њихове амбиције у вези са ангажовањем у војсци реалне и да оне, посматрано у целини, не противурече ставовима мушкараца по том питању.

Подручја војне делатности, која и по једном и другом критеријуму пружају највише шанси за додатно ангажовање жена, јесу: интендантско и техничко одржавање и снабдевање; контрола саобраћаја; опслуживање софистицираних техничких средстава и послови обезбеђења објеката и средстава.

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

Наравно, бројни послови у оквиру тих подручја међусобно се битно разликују по својој природи и по условима у којима се извршавају, тако да сви они нису једнако погодни за жене. Због тога одговор на питање: *Које би послове у војсци жене требало првенствено да обављају*, не би био потпун ако не би садржао одговор на пратеће питање: *Који су то послови у војсци који женама најмање одговарају*, било због тога што се процењује да не би могле у потпуности да одговоре на захтеве које они постављају, било због тога што за њих, једноставно, нису заинтересоване. На листи таквих послова нашли су се: послови који захтевају висок степен физичког напрезања, послови који се обављају у свим временским и теренским условима, послови опасни по здравље, али и они са високим степеном личне и командне одговорности.

Неки од закључака овог истраживања навели су нас на став да мушкарци уопште имају позитиван став према већем ангажовању жена у војсци, али сматрају да није реално да им све дужности буду доступне. Чак и жене нису уверене да би биле у стању да замене мушкарце на свим пословима у војсци и не очекују да буду с њима у потпуности изједначене. Сасвим јасно произилази да је

могуће знатно веће ангажовање жена у војсци, али не и њихова равномерна заступљеност у свим родовима.

Најкраће речено, жене не би требало доводити у ситуацију да се надмећу са мушкарцима на пословима који не одговарају њиховој физичкој конституцији. Оне, по свему судећи, прилично јасно препознају те послове и нису спремне да "кисело грождје", упркос својој наводној природној радозналости, пробају по сваку цену.

Ту њихову разбориту обазривост, односно одмереност требало би у потпуности уважавати и заштитити од евентуалних помодарски настројених амбиција. Жене које су биле у прилици да лично искусе или бар из близине опажају садржаје војничких дужности, као оне које су чиниле узорак истраживања, нису склоне да подрже знатно амбициозније предлоге. Нема разлога да се с њима не сагласимо. Наравно, то не значи да не треба питати и друге. Кога и шта, одлучиће пројекат неког новог истраживања. Ово је био тек први корак у том правцу. Они који су га учинили верују да није био узалудан. ■

Др Зоран КИЛИБАРДА
Факултет безбедности

ЖЕНЕ У ОРУЖАНИМ СНАГАМА БРИТАНИЈЕ

ПРОМЕНА НАБОЉЕ

Као официр са 25 година искуства, верујем да су оружане снаге Велике Британије данас неупоредиво боља организација од оне којој сам се пре четврт века прикључио. Једна од најзначајнијих промена боље јесте то што је примљен већи број жена. Оне су својом способношћу и вештином допринеле успеху саме организације.

Жене су данас интегрални део британских оружаних снага. Око 10,2 посто официра су жене, а оне чине и 7,1 посто од укупно 104.000 професионалних војника. Тренутна политика у британској војсци је таква да су сви послови отворени и за мушкарце и жене, осим Краљевских оклопних снага и пешадије. Плата, услови службе и униформа исти су за све, независно од пола. Сви послови у Краљевском ваздухопловству отворени су за жене, као и послови у Краљевској морнарици, осим подморничарске службе. Откако су 1990. године законски оквири за запошљавање жена у оружаним снагама промењени, женама је пружена прилика да буду равноправно третиране са мушкарцима. Однос броја мушкараца и жена у Оружаним снагама дошао је до тачке када је постао стабилан, без већих осцилација...

На чему почива политика војске када је у питању запошљавање жена? Примарна сврха војске јесте да буде ефикасна у борби. Исто тако политика запошљавања треба да буде у складу са међународним законима и треба водити рачуна о демографском, односно социјалном фактору...

Да ли се жене официри и војници обучавају на исти начин као и мушкарци? Кратак одговор гласио би – да. Како би се смањило притисак на жене војнике за време иницијалне обуке, док су у фази преласка од цивила до професионалног војника, предузимају се неке мере како би им се помогло да лакше прођу тај период обуке. Ипак, план обуке и финални психолошки тестови једнаки су за мушкарце и жене. Такође, треба напоменути да су војну опрему, као што су чизме и ранчеви, дизајнирали мушкарци за војнике мушкарце. Када жене тренирају раме уз раме са мушкарцима, учесталост њиховог повређивања током обуке је двоструко већа него код регрута мушкараца. Због тих практичних разлога, жене официри и војници се обучавају у одвојеним групама у Војној академији и центрима за обуку.

То су само неке одреднице тренутне политике запошљавања жена у британској војсци. Охрабрујуће је видети велики број способних младих жена које похађају Краљевску војну академију, али и оних које су део нашег официрског кадра. ■

Пуковник Сајмон ВАНДЕЛУР
британски изасланик одбране у Београду

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ј Е Д

ШКОЛОВАЊЕ И ОБУКА ЗА РАД У ВОЈСЦИ

РЕЗУЛТАТИ И МОТИВАЦИЈА

На Војној академији жене могу да се школују и обучавају, јер она испуњава све услове да то буде изведено ефикасно. Искуства која наша земља има када је у питању ангажовање жена у војсци врло су богата, али нажалост нису довољно систематизована и срећена да би се из њих у овом тренутку добила поуздана и реална слика ефеката њиховог ангажовања.

Анализе резултата обуке жена у периоду од 1984. до 1989. године показују да жене остварују добре и врло добре резултате у обуци и да се у том смислу битније не разликују од мушкараца војника. У овом тренутку за нас су свакако интереснији они субјективни фактори, који се односе само на жене.

У том смислу, мотивација се издваја као изузетно важна претпоставка ангажовања жена у војсци, првенствено са аспекта избора будуће професије.

Да бисмо сагледали каква је мотивација жена за рад у војсци уопште, пошли смо од показатеља који су нам били доступни. Прикупили смо податке о упису девојака на Факултет безбедности, бивши факултет Цивилне заштите, полазећи од тога да је по својој природи, може се рећи, више "мушки факултет", и да је сличан, у извесној мери, Војној академији.

Девојке у последње три године чине око једне трећине у односу на укупан број уписаних. У исто време оне заузимају високо место на ранг листама, често и прво, што на посредан начин указује и на њихову образовну успешност.

Кретање броја кандидата за упис на Факултет безбедности у Београду

Година школовања	Број пријављених кандидата				
	Укупно	Девојке	Процент	Број жена међу првих 20 на ранг листи	Први на ранг листи
2004/2005	375	132	35,20 %	10 (50 %)	Женско
2005/2006	455	169	37,14 %	14 (70 %)	Мушко
2006/2007	566	203	35,86 %	12 (60 %)	Женско
Укупно	1396	504	36,11 %		

И Н С Т И Т У Ц И О Н О С Т И

Направљена је и упоредна анализа истраживања из 1981. године пред увођење добровољне обуке, односно служења војног рока у ЈНА, и истраживања о мотивацији девојака за ангажовањем у војсци данас. Спроведена су ad hoc истраживање, на малом узорку, да бисмо добили само индикаторе тог стања. Зато резултате треба узети са резервом и схватити их само као почетне показатеље, односно индикаторе стања.

Мотивација за служење војног рока и школовање у Војној академији

Година истраживања	Узорак	Проценти	
		Служење војног рока	Школовање у Војној академији
1981.	преко 2000	83 %	53 %
2006.	68	30,1%	23,5 %

Резултати истраживања из 1981. године показују да би се 83 одсто девојака определило за добровољно служење војног рока, а 53 одсто за војни позив. Овако високи проценти, између осталог, показује да девојке – жене нису довољно обавештене о војној обуци и природи војног позива. Разлози за овако наглашену спремност, како наводе истраживачи, проистичу из патриотизма, посебно ако се зна да је истраживање спроведено у периоду болести и смрти Јосипа Броза Тита.

Осим овог чиниоца знатно утичу и породичне и опште друштвене могућности за њихово школовање. Резултати показују да се за школовање највише интересују девојке из мање развијених средина, сеоских и радничких. Карактеристична су и извесна традиционална гледања женске омладине на своју улогу у војној делатности и оружаним снагама. Наиме, највећи број одлучује се за послове у санитарској служби, служби везе, војној администрацији, дакле, за традиционалне женске послове.

Током истраживања које је спроведено 1984. године, на узорку од 850 жена које су добровољно завршиле војну обуку, као основни мотиви за то издвојени су потреба за самопотврђивањем и усавршавањем. Ипак, највећи број, њих 46 одсто, пријавило се због очекивања неког вида личне добити коју би стекле боравком у ЈНА, односно претпоставке да ће им служење војног рока повећати шансе за запослење у грађанству или у самој ЈНА, односно шансе за добијање бољег посла.

Резултати истраживања из септембра 2006. показују да је проценат девојака које би служиле војни рок, односно које би се школовале на Војној академији, знатно мањи. Свега 30,1 одсто

Општа информисаност о војсци као институцији

Питања	Узорак	ОДГОВОРИ			
		ДА		НЕ	
Општа сазнања о војсци као институцији	68	8	11,8 %	60	88,2 %
Како се постаје официр?		8	11,8 %	60	88,2 %
Које врсте војних школа постоје?		12	17,6 %	56	82,4 %

служило би војни рок, а 23,5 одсто своје школовање наставило би на Војној академији.

Истраживаче је занимало и колико девојке знају о војсци, односно колико су информисане и да ли је то утицало на одређење за службу у војсци. Резултати показују да изузетно мали број девојака има било каква сазнања о војсци, свега око 11,8 одсто, а нешто више сазнања имају о врстама војних школа, око 17,6 одсто, што је вероватно последица информисања јавности о ули-

су кандидата у војне школе, које се сваке године објављује у средствима информисања.

Поново је био занимљив однос социјалног порекла девојака и њихово одређење за школовање на ВА. Као и у истраживању из 1981, у највећем проценту девојке су из радничких и службеничких породица. Интересантно је да од шест девојака чији су очеви официри, само једна жели на Академију.

Када се говори о односу успеха у учењу и одређења за војни позив, радује што су то углавном одлични и врло добри ђаци. На питање да ли би радиле у војсци и ако заврше неку другу школу или факултет у својој професији, 53 одсто девојака одговорило је потврдно.

Социјално порекло и одређење за школовање на Војној академији

Социјално порекло	Узорак	Школовање на Војној академији			
		ДА		НЕ	
Радничко	68	5	31,3%	3	5,8 %
Службеничко		4	25 %	21	40,4 %
Приватници		2	12,5 %	11	21,2 %
Официри		1	6,2 %	5	9,5 %
Остали		4	25 %	12	23,1 %
Укупно		16	23,5%	52	76,5 %

У исто време девојке сматрају да су жене једнако способне да обављају и мушке послове (88 одсто) али под условом да не захтевају знатнију физичку снагу или велики физички напор.

Искуства из претходног ангажовања жена у војсци и налази многих истраживања јасно указују да жене могу, ако су довољно мотивисане, да остваре своју професионалну каријеру у војсци. При томе, објективне претпоставке њиховог школовања на Војној академији никако нису сметња, нити препрека за њих. Сама Војна академија обезбеђује услове за њихово школовање. Ипак, до њиховог коначног укључивања на школовање на тој установи потребно је дефинисати селекционе тестове за пријем жена на ВА, посебно критеријума за проверу физичке способности; на репрезентативном узорку обавити истраживање мотивације женске омладине за школовање како би се добила реална слика о њиховој заинтересованости за војни позив. Неопходно је и на основу

досадашњих искустава дефинисати критеријуме за смештај, живот и рад жена у интернатским условима на Војној академији, а посебну пажњу треба посветити детаљном и сталном информисању будућих кандидата, посебно женске популације. ■

Пуковник др Будислав СУША
Војна академија, Београд

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ј Е Д

СПЕЦИФИЧНОСТИ ЛОГИСТИЧКЕ ПОДРШКЕ

СНАГА ДРУГАЧИЈЕГ КВАЛИТЕТА

Основна проблематика логистичке подршке у случају повећаног ангажовања жена односи се, пре свега, на специфичности из области интендантске, санитетске и грађевинске подршке, посебно у јединицама трупног нивоа

Сдређена искуства из ове области стечена су током експерименталне фазе доброволне обуке жена у бившој Југословенској народној армији (1983–1985), у периоду када су финансијске околности биле повољније. Тада су жене примане, осим на дужности војника, и за питомце школе резервних официра у појединим родовима и службама: противваздушна одбрана, техничка служба и санитет. Ту фазу обуке прошло је око 2.000 жена. С временом се број кандидаткиња смањивао, знатан број није успевао да задовољи постављене услове лекарског прегледа. Проглашен неекономичним, тај пројекат је угашен.

Проблеми који су се тада јављали, понајпре они интендантске и грађевинске подршке, остали су исти до данас, а јављаће се и убудуће, у зависности од броја жена професионалних војних лица.

■ РАЗЛИЧИТОСТ ПОТРЕБА

Одевање жена професионалних војника од 1996. године прописано је посебним наређењима. Највећи проблем у одевању причињава то што не постоје одговарајуће антропометријске мере које би се примењивале за израду предмета војне

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

одеће и обуће, што онемогућава њихово успешно, квалитетно и брзо обезбеђивање.

За сада, због изузетно малог броја жена за које се обезбеђује униформа, службена униформа се појединачно израђује по мери, док се теренска, ратна униформа обезбеђује издавањем мањих бројева и изродом по мери појединих предмета обуће и одеће. У случају да се повећа ангажовање жена у Војсци, неопходно би било изградити сву потребну регулативу и пратећу документацију за обезбеђење обуће и одеће жена професионалних припадника Војске.

Дужи смештај жена у стационарним објектима и у теренским условима наметнуо би специфичне захтеве, као што су могућност засебне употребе просторија и за одмор, и за одржавање личне и колективне хигијене. То се пре свега односи на бољу опремљеност спаваоница и пратећих просторија намештајем, и на примереније опремање санитарних просторија и купатила.

Што се тиче услужних делатности (прање рубља, одржавање исправности опреме, услуге шишања), постојећи капацитети могли би обезбедити пружање дела услуга, али имајући у виду специфичне потребе жена, треба обезбедити допунско опремање објеката и проширење капацитета.

Исхрана која се организује у садашњим условима задовољила би потребе жена професионалних војника, али би у стационарним условима требало боље опремити и ресторан и салу за обедовање.

У периоду после експерименталне добровољне обуке жена у ЈНА израђена је и пратећа регулатива (*Правило о војним униформама оружаних снага СФРЈ, 1989*), којом је нормативно дефинисано припадање одевних предмета за жене.

Део наведених проблема могао би се решити тако што би се целокупан систем одевња, смештаја и пружања услуга, и у стационарним, и у теренским условима, подигао на виши ниво, независно од тога да ли се услуге пружају мушким или женским професионалним припадницима Војске.

■ СИРОВА СНАГА ЈЕ СВЕ МАЊЕ НА ЦЕНИ

Побољшањем укупних услова и улагањем финансијских средстава у модернизацију и развој одговарајућих капацитета за решавање проблематике из те области створили би се услови за квалитетније опслуживање свих припадника Војске. У односу на пројектована и врло ограничена средства за ту намену, у наредном периоду не могу се очекивати велики помаци у овој области.

Други део тежишне проблематике у логистичкој подршци женама професионалним припадницима Војске тиче се обезбеђења специфичних потреба из области здравствене заштите, посебно превентиве и куративе у секундарној здравственој заштити из области гинекологије, али и решавања проблематике која се евентуално може појавити код случајева психосоматске патологије.

У садашњим условима, ова проблематика би се могла решавати на нивоу коришћења капацитета цивилних здравствених уста-

нова на одређеној територији и постојећих капацитета војноздравствених установа у терцијерној заштити.

Вековима устаљено мишљење како су ратови само за мушкарце, посебно у патријархално оријентисаним друштвима, како је војска свет мушкараца, а бити војник типично мушко занимање – већ одавно не стоји. Посебно не сада, у 21. веку, са трансформисаном природом војног позива, када руковање и опслуживање модерног наоружања и војне опреме претпоставља веће интелектуалне способности у односу на физичку снагу. Врсте послова и број дужности у војсци на којима се могу ангажовати и жене стално расту у већем броју земаља.

Садашња регулатива везана за војну обавезу не предвиђа регрутну обавезу нити обавезу службе војног рока за жене. Предвиђена је могућност ангажовања у резервном саставу, али са недовољно дефинисаним поступцима и процедурама за ту врсту ангажовања. Жене професионални војници имају иста права као и мушкарци професионални војници.

Веће ангажовање жена у Војсци Србије посебно је занимљиво у реализацији дела задатака логистичке подршке и функционисања укупног система логистике.

У оквиру управних и извршних органа јединица и установа Министарства одбране и Војске, које реализују делатности логистичке подршке, жене су ангажоване као професионална војна лица (професионални официри, подофицири, војници по уговору) и као цивилна лица.

Тренутно у оквиру Сектора за материјалне ресурсе ради око 4.000 жена (око 38%), понајвише у статусу цивилних лица.

Изражен пример је Војномедицинска академија, где је ангажовано око 75% жена у својству цивилних лица у Војсци Србије, а само једна је професионално војно лице (мајор). Оне су професионално укључене у све процесе рада, зависно од стручне спреме. По својој креативности, стручности и другим особинама не разликују се од колега мушког пола. У Управи ВМА две жене су на функцијама начелника сектора (20% руководећег кадра).

У складу са садашњим прописима, жене су често недовољно укључене у процесе руковођења, иако би својим квалитетима могле знатно да допринесу укупном раду. Чињеница је да је мали број жена професионалних војних лица, и то пре свега као последица нормативних ограничења везаних за недостатак школовања у војним школама и одговарајуће обуке за стицање специфичних војних знања потребних за превођење у професионална војна лица. Квалитет стручних знања жена прописаних за обављање дела послова из области функција снабдевања, одржавања, транспорта, здравства, инфраструктуре и опште логистике је неоспоран. Уз организацију и спровођење допунске едукације у стицању специфичних војних знања и усаглашавања законске регулативе, створили би се услови за повећање броја жена професионалних војних лица и њихово ангажовање на већем броју војноевиденционих специјалности из свих области логистике. ■

Пуковник Бранко ЈАНКОВИЋ,
Управа за систем логистике

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ж Е Д

МОДЕЛИ ЗА ВЕЋЕ АНГАЖОВАЊЕ

ТРИ ВАЖНА КОРАКА

Међу безброј исказа о жени и рату, чини се примереним сетити се латинске пословице: *Најбоља је она жена која слушајући уме да заповеда*. До краја прве фазе реформи система одбране и Војске неопходно је утврдити сва стратешко-доктринарна документа, која би, између осталог, концепцијски поставила место и улогу жена у Војсци.

У различитим периодима новије историје народа на нашим просторима, била је различита заступљеност женског пола у оружаним снагама. Без обзира на постојање или непостојање законске регулативе, општа је констатација да та заступљеност ни у једном периоду није била знатна. Односно, може се рећи да је Војска, у традиционалном смислу поимања, увек довођена у везу са "снагом младића", како рече латинска пословица, чиме је простор за веће ангажовање жена остајао сужен.

Тренутно се у Војсци Србије, на чисто војничким дужностима, налази 145 жена (осам официра, 30 подофицира и 107 војника

по уговору), што је испод 0,3 одсто укупне бројне величине. Наведени број знатно увећава чињеница о 1.548 формацијских места цивилних лица која попуњавају жене.

Познато је да су у току реформе система одбране и Војске Србије, које наредне (2007) године завршавају своју прву фазу. Прилика је, стога, да се са аналитичко-критичког аспекта осврнемо и на могућност већег ангажовања жена. При томе, веће ангажовање не подразумева само већи број од садашњег, јер ће се укупно бројно стање Војске sukcesивно смањивати, већ се мисли на процентуално веће присуство жена у Војсци.

■ ЖЕНА И РАТ

Појмови "жена" и "рат", без обзира на то да ли су довођени у међусобну везу, историјски посматрано, привлачили су највећу пажњу мислилаца, те о њима постоји значајан скуп мисли и ставова, међу којима се неки сматрају и пословицама.

Када се промишља ангажовање жена у војсци, неизоставно се та релација посматра кроз рат, као драстични облик сукоба.

Може се, формално, поставити питање – зашто жене и рат, кад је војска у питању, јер рат се сматра за дужи период превазиђеним начином решавања спорова, бар у Европи. Та релација жене–рат–војска, има бар неколико основа. Својевремено, пре око 170 година, легендарни барон Жомини, поклањајући своје позна-

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

то дело Преглед ратне вештине руском цару, рекао је: *Ваше височанство, говорити данас о рату, када је евидентно настојање за трајним миром, чини се беспредметним. Али, рат је такво зло које никада неће бити искорењено. Непуни век након тога догодила су се два у историји незапамћена светска рата.*

Други аспект наведене релације лежи у чињеници да се у успостављању било којих односа, пре свега, полази од најтежих ситуација у којима се могу одвијати. У конкретном случају, веза жена–рат, преко војске одражава и савремени тренд у којем, захваљујући медијима, долазимо до спознаје о тренду све већег ангажовања жена у страним оружаним снагама.

Свакако, наведени ставови нису усмерени на пројектовање скоријег рата већих размера. Њихово навођење јесте у смислу поимања најтеже улоге коју у војсци може обављати и женска популација. При томе, јасно је да се у савременим условима поимања места и улоге оружаних снага лепеза задатака шири, поред основне мисије - одбрана земље, на мисије и задатке изградње и одржавања мира у региону и подршке цивилним властима у супротстављању невојним претњама безбедности.

У складу са тим, модели ангажовања жена у Војсци су: жена официр, жена подофицир, жена војник и жена цивилно лице или војни службеник.

■ НАШЕ ЖЕНЕ И МУШКАРЦИ

Стратешко-доктринарна сфера јесте прва када се промишља и концепира систем одбране и реформа војске. Она, између осталог, обухвата и израду и усвајање документа као што су: *Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране, Стра-*

тегијски преглед одбране, Бела књига одбране, Војна стратегија и доктрине војске. Дакле, скуп веома битних и сложених докумената који регулишу организацију, припреме, употребу и обезбеђење система, у ширем, односно Војске, у најужем смислу посматрано.

Можда се може упутити формално питање успостављања везе између стратешко-доктринарне сфере реформи војске са ангажовањем жена у Војсци. Најкраћи одговор на ово питање јесте – погледати стране доктрине и стратегије и њихову медијску промоцију, где готово да нема исказа који не почиње ставом – **НАШЕ ЖЕНЕ** и **МУШКАРЦИ**, када говори о оружаним снагама. Дакле, стратешки и доктринарно посматрано, аспект заступљености жена мора да се нађе и у тим документима.

Правно-нормативна сфера детерминише (озаконљује) ставове стратешко-доктринарне сфере, којом се стварају претпоставке за функционисање система (у овом случају – ангажовање жена у Војсци), са једне, и санкционишу одступања, са друге стране. Дакле, врло битна претпоставка ангажовању жена у Војсци, јесу закони и прописи. При томе, мисли се на нови *Устав, Закон о одбрани, Закон о Војсци* и друге законе и подзаконске акте. Захваћеност ове проблематике у наведеним правним актима обрнуто је сразмерна нивоу на којем се налазе, или на највишем нивоу најмање је информација о овој теми и тако по дубини хијерархије тих докумената.

Трећа организацијско-функционална сфера, јесте надградња на претходне две. Дакле, да би дошло до већег ангажовања жена у Војсци, односно њихове уградње у организацију (формација) Војске, неопходне су концепција (стратегија и доктрине) и закони (прописи). Међутим, за такво нешто неопходно је утврдити критеријуме,

односно услове по којима се жене могу ангажовати и, свакако, треба анкетирати окружења како би се дошло до приближне величине могућег захвата женске популације за потребе Војске.

До краја прве фазе реформи система одбране и Војске неопходно је утврдити сва стратешко-доктринарна документа, која би, између осталог, концепцијски поставила место и улогу жена у Војсци.

Паралелно са претходним, а најкасније до краја друге фазе реформи (до 2010. године) неопходно је утврдити (донети) сва неопходна правна документа и спровести бројна истраживања потреба и могућности, са једне, и одазива женске популације са друге стране.

Тек након претходно наведених активности, реално у трећој фази реформи Војске, могуће је очекивати значајније ангажовање жена.

Искуства земаља из окружења говоре о све значајнијем уделу жена у популацији оружаних снага. Реформе система одбране и Војске Србије, између осталог, темеље се и на најбољим страним искуствима. Зато и јесте за очекивати веће ангажовање жена у Војсци Србије у наредном периоду, када се за то стекну сви неопходни услови. ■

Пуковник др Божидар ФОРЦА
Генералштаб Војске Србије

ОДБРАНА

Прилог је припремљен на основу материјала са Конференције *Жене у војсци*, коју су 5. октобра 2006. године организовали Мисија ОЕБС-а и Министарство одбране Републике Србије